

FRANCESC GUMÀ I FERRAN, UN PERSONATGE
PER A UNA NOVEL·LA: «LA FEBRE D'OR» DE
NARCÍS OLLER

per Josep M. Domènech i Gibert
i Montserrat Martínez i Guerra

«Car amb *La febre d'or*» em passà molt sovint el cas curiós que els lectors que se'ls donaven de més trutxes, previ un cop de colze i un ullet, em felicitaven *sotto voce* per la fidelitat de semblança d'aquelles figures purament imaginàries amb les persones de carn i ossos que, segons ells, jo havia estereotipat, i quan els negava, molts cops fins desagradablement sorprès, que m'hagués proposat retratar allí els al·ludits, s'arribaven a enfadar amb mi per la *falta de franquesa*, per la poca confiança que això denotava tenir amb ells. L'un em sostenia que En Gil Foix era en Gumà...»¹

En aquest fragment, Oller ens parla de les repercussions que va tenir la sortida al mercat del primer volum de *La febre d'or*. Segons aquestes paraules, l'autor nega que cap personatge real estigui representat, mitjançant algun personatge, a *La febre d'or* (tret del cas de les Llopis²).

Així, si ens creguéssim el que ens diu Oller a les *Memòries*, podríem pensar que tota l'obra és fruit de la seva imaginació i de «la intuïció del novel·lista»;³ que l'autor, partint d'una base estreta de la realitat, és capaç d'inventar tota una sèrie de fets versemblants però no reals.

En una carta a Galdós, però, Oller contradiu aquestes paraules quan as-

---

1. OLLER, Narcís: *Memòries literàries*, pàg. 134.

2. «Que... jo els havia copiats divinament de no sé quines persones que ells tractaven i que, excepció feta de les designades com a model de les Llopis, puc jurar ben bé, aquí, que jo no coneixia ni de vista». *Memòries...*, pàg. 134.

3. *Memòries...*, pàg. 134.

segura que «yo, aquí, he comenzado mi novela bursátil». «La febre d'or»; «pero hasta ahora ando muy despacio; tengo esa obra por superior á mis fuerzas, he de contenerme además para desfigurar los retratos a fin de evitar el escándalo y tal vez los palos que caerian sobre mí y escribo muy cohibido. Veremos». ⁴

Aquestes afirmacions ja ens podrien fer sospitar que, a *La febre d'or*, hi ha alguna cosa més que la imaginació de l'artista. Ara bé, no són les úniques declaracions que Oller va fer en aquest sentit. Vegem-ne algun exemple més:

«Per escriure *La febre d'or* no vaig haver de fer més que deixar-me dur per les observacions personals. Tanta realitat hi ha en aquell llibre, que encara avui podria anomenar, pel seu nom veritable, molts dels seus personatges.» ⁵

La diferència de les dues primeres afirmacions citades, tant pel que fa al seu origen com a la intenció, ens pot indicar quina de les dues és més acostada a la realitat. La primera forma part de les memòries de l'autor, destinades, recordem-ho, a ser publicades un cop mort ell. La segona, en canvi, és un fragment d'una carta privada que l'autor, probablement, no imaginava que arribés a publicar-se. Per tant, considerem que l'afirmació vàlida és la que indica que ha de «desfigurar los retratos» perquè, en el fons, està parlant de personatges reals.

Aquestes afirmacions que hem vist ja són prou suggerents per incitar a fer un estudi sobre el possible origen dels personatges de *La febre d'or*. Ara bé, no pretenem de fer un estudi de tots els personatges de la novel·la: seria excessivament ambiciós. El que volem intentar és de veure fins a quin punt podem identificar en Gil Foix amb algun personatge real de l'època i introduït en el món de les finances i del ferrocarril, tenint en compte, però, alguns trets dels personatges que l'envolten. Però, qui pot encarnar la figura de Gil Foix a la realitat?

El mateix Oller, en el fragment suara reproduït, ens en donà la pista: anomena com una possible personalitat —encara que sigui per negar-ho— un tal «Gumà». Aquest no pot ser altre que Francesc Gumà i Ferran. Recolzem aquesta afirmació en la següent hipòtesi llançada per Oriol Pi de Cabanyes:

«*La febre d'or* que narra l'aventura financera de Gil Foix, un personatge que ofereix massa similitud amb el nostre Gumà i Ferran perquè puguem dubtar que en fos el model real». ⁶

Tot això ens mou a cercar la biografia de Gumà i Ferran, en la qual trobem no únicament similituds sinó notables paral·lelismes.

4. SHOEMAKER, Wh.: *Una amistad literaria...*, pàg. 267.

5. Citat per Guillem Ferré i Albareda: *La febre d'or a Catalunya*, pàg. 78.

6. PI DE CABANYES, Oriol: «Divagacions sobre la cultura catalana a la fi del Segle XIX», dins *Tres assaigs*, pàg. 61.

Intentarem, doncs, desmentir l'afirmació feta per Narcís Oller a les seves memòries. Aclarirem, però, que la tria del personatge de Gil Foix no ha estat gratuïta, sinó que ve donada pel fet que és aquest l'únic personatge de qui Oller dóna una referència: En Gil Foix podia ser en «Gumà» o en «Juandó», mentre que la resta de personatges només eren «tal» o «qual». ⁷

Síntesis biogràfiques

El personatge d'en Gil Foix apareix, al començament de la novel·la, d'una manera potser enigmàtica; l'autor el situa dins el context en què es mourà durant tota l'obra, però no l'acaba de definir. Al començament del segon capítol, trencant el curs del relat, Oller ens narra els orígens del personatge tot dient: «En Gil repassà tota sa història ⁸.»

Fill de fuster. Aprent de l'ofici patern. Incitat per mossèn Pere, vell amic del seu pare, entrà al Seminari, però en sortí ben aviat a causa de la manca de vocació.

De molt jove se sentí atret per la Caterina, neboda del capellà, amb la qual es casaria al cap d'un any. L'any següent naixeria la seva primera filla, la Delfina: «Com en altre temps havia somiat amb un bàcul de bisbe, somiava llavor amb un milió, una caixa plena d'or amb què rodejar de comeditats i plaers aquelles criatures». ⁹

Marxà a Cuba per tal d'intentar fer fortuna, però aquesta es reduí a tornar «perfectament instruït de les pràctiques mercantils». ¹⁰

A partir d'aquest moment, la seva carrera tindrà un curs ascendent. Portarà a terme tots els negocis que es proposarà fins que, a causa de la crisi econòmica del 82, patirà una alienació mental que el farà retornar als seus orígens: el banc de fuster.

Francesc Gumà i Ferran nasqué el 27 de març de 1833 a Vilanova i la Geltrú.

Als quinze anys, començà a treballar com a meritori en una fàbrica de filats i teixits de Vilanova, propietat de la família.

Al cap d'un any va decidir anar a Amèrica, on aconseguí de fer fortuna i, pel seu caràcter i la tasca que hi desenvolupà, es guanyà la confiança dels seus caps i l'estimació de la majoria de persones, perquè, en les freqüents calamitats que afectaren aquella illa, els donatius d'en Gumà van contribuir (sic) sempre a eixugar moltes llàgrimes». ¹¹ Continua l'autor d'aquest fragment dient que:

7. «L'un em sostenia que En Gil Foix era En Gumà, un altre, que en Juandó; (...) Que l'Eladi era tal; que en Francesc, qual; (...). «*Memòries...*» pàg. 134.

8. OLLER, Narcís: *La febre d'or*, volum I, pàg. 32.

9. *Id.* 33.

10. *Id.* 34.

11. VIRELLA I BLODA, Albert: *Vilanova i la Geltrú*, pàg. 13.

«Després de residir a Cuba durant 25 anys i haver-se convertit en tot un *americano*, Gumà i Ferran va tornar a Vilanova i contribuï com el que més a la transformació en ciutat de la vila que l'havia vist néixer.»¹²

L'any 1877, el govern de l'estat li concedeix permís per fer una línia de ferrocarril entre Barcelona, Vilanova i Valls. Amb això, Gumà aconseguia de portar a terme una de les seves dèries.

Segons sembla, després d'aconseguit realitzar el projecte del ferrocarril Barcelona-Vilanova-Valls, Gumà va embarcar-se en negocis més grans, per la qual cosa, un cop passada la «febre d'or», la companyia se n'anà en orris. Com diu Pere Pascual i Domènech, «la construcció de la línia Barcelona a Valls per Vilanova fou possible, indubitablement, gràcies a la «febre d'or» del bienni del 1880-1881, però bona part del capital desemborsat per la societat dels *Ferrocarrils directes de Madrid i Saragossa a Barcelona*, ateses les bases en què es fonamentarà la construcció d'aquesta companyia, difícilment podia esperar rebre cap benefici en el futur immediat».¹³

Realitat versus ficció

Si ens fixem en les dades personals d'ambdós personatges, hem de referir-nos als seus noms. Per una banda, tenim com a protagonista real en Francesc Gumà i Ferran, conegut popularment per Gumà i Ferran, sense patronímic. És obvi, doncs, que les inicials dels dos noms coincideixen. Podria ser un fet casual però, en un moment del relat, Oller en fa esment valent-se d'una excusa:

«...trobava el visitant un porter vestit de panyet blau amb botons d'argent i les inicials G.F., del mateix metall...».¹⁴

El cognom «Foix», d'altra banda, com ja ha indicat Guillem Ferré, està justificat:

«...té una referència geogràfica amb el lloc d'origen d'en Francesc Gumà, natural de Vilanova, en aquest cas el riu Foix».¹⁵

Fem referència a un cas, potser anecdòtic, però igualment interessant: el nom de les dues esposes, que, sense ser el mateix, són fonèticament molt similars. L'autor, en aquest cas, juga amb les lletres i ens converteix una Cristina en Caterina:

Gumà i Ferran	Cristina Surís
Gil Foix	Caterina

Ni Gil Foix ni Gumà i Ferran no van tenir una formació basada en l'estudi. Tots dos començaren a treballar molt aviat en els negocis paterns i

12. *Id.* 13.

13. PASCUAL I DOMÈNECH, Pere: «La represa de les construccions ferroviàries a Catalunya després de la crisi del 1866. La construcció de la línia de Barcelona a Vilanova i Valls», dins *Tres assaigs*, pàg. 50.

14. OLLER, Narcís: *La febre d'or*, volum I, pàg. 67.

15. FERRÉ I ALBAREDA, Guillem: *La febre d'or a Catalunya*, pàg. 101.

amb la mateixa categoria, encara que amb feines diferents

Gumà i Ferran . . . . . meritori a la fàbrica de filats

Gil Foix . . . . . aprenent de fuster

En Gil Foix, després de passar pel Seminari, torna a fer de fuster i comença ja a delimitar la seva carrera posterior («tornà a prendre, a desgrat seu, la garlopa, i assisteix, de més a més, cada vetlla a una acadèmia mercantil.»¹⁶).

Ben aviat, però, empesos tots dos pel mateix esperit dinàmic i emprenedor, decidiren anarse'n cap a Cuba a fer les Amèriques.

«Deixà una extensa lletra sincerant-se i explicant eloqüentment sos mòbils i propòsits i fugí a l'Havana.»¹⁷

*«El meritorio pasó á dependiente, pero las paredes de aquel despacho eran estrecha cárcel para su imaginación; los números de aquellos libros eran limitados para su espíritu emprendedor, el movimiento de la casa sobrado monótono para su entendimiento y conociéndolo su padre, dióle al año con su bendición y un cariñoso abrazo un billete de pasaje para la isla de Cuba á bordo de la fragata «Panchita» capitán Molas.»*¹⁸

Un cop a Cuba, la sort dels nostres dos personatges va per camins diferents. La situació a l'illa, en aquells moments, era força conflictiva. Gumà va saber fer front a les situacions en què es trobà, la qual cosa li comportà un retorn a la seva vila nadiua en bones condicions (vegeu la síntesi biogràfica). Gil Foix, a l'illa, es trobà amb unes situacions semblants:

«Però en aquell entremig esclatà la guerra de Cuba, les indústries i els negocis en valgueren de menys, i l'estada d'en Gilet en aquella antilla no fou sinó una lluita.»¹⁹

Per tot això, l'única cosa que s'emportà d'Amèrica fou un bon aprenentatge en el món mercantil.

En Foix pot començar a fer negocis gràcies a l'herència de l'oncle de la seva muller, Mossèn Pere. És aquest el moment en què comença la seva acció financera.

Veient-se en una situació econòmica benestant, Foix esdevindrà el protector econòmic i moral de tots aquells que li són propers (principalment la família):

«...a qui corresponia, per tals qualitats la direcció i protecció de la família.»²⁰

«Tu ho has dit: un dels goigs més grans que tinc és servir la família.»²¹

16. *La febre d'or*, volum I pàg. 33.

17. *Id.* pàg. 33.

18. COROLEU, Josep: *Historia de Villanueva i Geltrú*, pàg. 407.

19. *La febre d'or*, volum I, pàg. 37.

20. *Id.* 37.

21. *Id.* 37.

«A la nostra família hi ha alguns pobres per afavorir: jo voldria fer arribar la prosperitat de casa a tot ells.»²²

«Qui com tu és la llaçada que ens lliga a tots.»²³

Tot això és comparable a unes declaracions d'Isabel Gumà, néta de Gumà i Ferran:

«*Era como el cabeza de familia de todas las ramas familiares; a él acudíamos para cualquier consulta, duda o problema.*»²⁴

Ens adonem, doncs, que tots dos tenen una concepció patriarcal de la família, de la qual, ells en seran el nucli.

En la ficció literària, hi ha un fet que no té transcendència, però que és important que aparegui:

«Què, què... Dignes, dona! Res, una bogeria: coses de la gent!... Que diu que corre que et volen fer marquès.»²⁵

Amb aquestes paraules, la Caterina fa saber al seu marit que hom parla de la possibilitat que se li ofereixi un marquesat, encara que a l'hora de la veritat, no serà més que una broma.

En la realitat, trobem una situació paral·lela. A Gumà i Ferran, li van oferir el marquesat de Vilanova i la Geltrú, però ell el refusà. Ens ho explica la seva néta en una entrevista:

«ENTREVISTADOR: *¿Es cierto que rechazó un título?*

ISABEL GUMÀ: *Sí, es cierto; con motivo de la llegada del tren a Vilanova, el Rey Alfonso XII le ofreció el título de Marqués de Villanueva y Geltrú, distinción que no aceptó ya que no le gustaban las ostentaciones.*»²⁶

Podríem fer, també, unes comparacions de caire social, tot i que no intentarem comparar la societat de *La febre d'or* amb la de la Barcelona finisecular. El que pretenem, ara, és tractar alguns fets socials de Gil Foix comparant-los amb alguns que, en la realitat, portà a terme (o organitzà) Gumà i Ferran.

Quan Gumà i Ferran obtingué la concessió de la línia de ferrocarril entre Barcelona, Vilanova i Valls, aquest va voler anar de seguida a Vilanova per comunicar-ho i també, no cal dir-ho, per intentar vendre accions del projecte. La presentació, la va fer amb aquestes paraules:

«*Vuestra es la concesión, (...); porque para vosotros la obtuve, solamente pretendo el honor de ser el primer contribuyente para la realización de la línea y encabezo por lo tanto la línea con mi nombre y con mi suscripción de cien mil duros.*»²⁷

22. *Id.* 45.

23. *Id.* 36.

24. «Diari de Vilanova», dissabte, 12-XII-1981, pàg. 15.

25. *La febre d'or*, volum I, pàg. 242.

26. «Diari de Vilanova», dissabte, 12-XII-1981, pàg. 15.

27. Citat a COROLEU, Josep: *Historia de Villanueva y Geltrú*, pàg. 407.

Coroleu narra així la resposta dels vilanovins a aquestes paraules de Gumà:

*«Tempestades de bravos y aplausos acogieron sus nobles palabras y D. Pablo Soler fué el segundo suscriptor por igual cantidad que le valió el aplauso general y centenares de villanoveses se disputaron la honra de inscribir sus nombres en la lista de suscripción.»*²⁸

Gil Foix, quan es trobà amb la concessió a la butxaca, actuà de manera molt semblant: organitzà una gran festa a Vilaniu («...les festes durarien tres dies i la darrera de totes seria el ball».²⁹) Oller ens explica així el moment del discurs d'en Foix a Vilaniu:

«Allí, en ple banquet, la copa a la mà, entre aplaudiments i cants de glòria ho havia dit ben alt:

– Senyors: avui és el dia més gran de la meva vida, el dia més feliç de la meva existència.»³⁰

El resultat de la reunió és, també molt semblant al cas de Gumà:

«L'espetic d'aplaudiments havia estat eixordador. Tot eren abraçades!»³¹

«... parlaren dels magnífics resultats de la subscripció...»³² -

Ara bé, la semblança més gran amb les festes que organitza Foix a Vilaniu és amb les que se celebraren a Vilanova quan el ferrocarril fou una realitat; és a dir, les festes de la inauguració del trajecte Barcelona-Vilanova.

Per fer-nos una idea del que foren aquestes festes a Vilanova i, alhora, comparar-les amb les de Vilaniu, podem veure alguns fragments del programa d'actes de la inauguració:

«Día 29 de diciembre de 1881.- Llegada del tren oficial que será recibido en la Estación por el Ayuntamiento, Autoridades y Corporación. (...)- Banquete de 500 cubiertos dado por D. Francisco Gumà en la tienda de campaña de la plaza de la Estación.- (...)- Escogidas funciones en el Teatro Principal, Tivoli Villanovés y Teatro Artesano, (...)- Día 30.- Certamen literario en el Tivoli Villanovés y entrega a los autores que resulten serlo de las composiciones premiadas,³³ de los magníficos regalos (...)- Colocación de la primera piedra del monumento conmemorativo (...)- Banquete oficial en el Ayuntamiento.- Bailes de sociedad en los Casinos y públicos del Gran Salón.- Castillo de fuegos artificiales al final de la nueva Rambla Transversal.- Misa de campaña (...)- El Ayuntamiento (...) reparte

28. *Id.*

29. *La febre d'or*, volum I, pàg. 260.

30. *Id.* 286.

31. *Id.* 292.

32. *Id.* 288.

33. Els reballs premiats tenien títols com aquests *Oda al ferrocarril*, *Memoria sobre las ventajas de los ferrocarriles*, etc. Vegeu: *Certamen literario*, imprenta del Ferrocarril, 1882, Vilanova i la Geltrú.

*limosnas a los pobres en sus respectivos barrios.»*³⁴

Si entrem a la ficció, veiem que a Vilaniu les festes també foren molt lluides.

«... les festes durarien dos dies...»³⁵

«... a l'estació a facturar grans caixes de cigars, a llogar els cotxes que havien d'anar a Vilaniu per a l'entrada triomfal del concessionari.»³⁶

«Hi haurà castell de focs, *banquete*, ball, i... què sé jo!»³⁷

D'aquesta manera, molt semblant, com hem vist, s'esdevingueren els fets a Vilaniu, en la ficció, i a Vilanova, en la realitat.

Els nostres dos protagonistes, Gumà Ferran i Gil Foix, agraïts pel tracte rebut per part de la gent de Vilanova i Vilaniu, respectivament, decidiren fer diverses donacions a les seves ciutats. Gumà, ja de força temps abans, era una mena de mecenes a Vilanova. A partir del començament dels treballs del ferrocarril, però, les seves donacions a la ciutat es feren cada cop més nombroses. Entre altres, segons Virella, són aquestes: «... l'acabament de la façana principal del Temple de Sant Antoni Abad (sic) (1878), la fundació del Banc de Vilanova, (1881), (...), la cessió dels terrenys en què va edificar-se la Biblioteca-Museu Balaguer (1881), la plantació i cessió a l'Ajuntament del Parc situat al davant del Col·legi Samà (1881) i la celebració de l'Exposició Regional de l'any 1882.»³⁸

A Oller, li va semblar que el seu protagonista –Gil Foix– també havia de fer alguna donació als veïns de Vilaniu, com a mostra d'agraïment:

«... els discursos d'en Foix brindant-se a construir de més a més, el canal de la Solana i un hospital.»³⁹

Foix, però, quan entre els uns i els altres li ensorraran la companyia, dirà:

«Ja els faré ballar a tots bon fandango! I els Vilaniu, si volen hospital, si volen canal, que els facin en Galceran i en Rodon. Desagraïts! Infames!»⁴⁰

Totes aquestes similituds de caràcter social ens mostren molt bé, creiem, el coneixement que Oller tenia de la tasca de Gumà i Ferran.

En el camp de les finances pròpiament dites, volem introduir unes notes sobre el funcionament de la companyia de ferrocarrils de Gumà i de la fictícia de Foix (formació, època de vigència i enfonsament), a part d'algunes dades econòmiques. Parlarem, també, de les repercussions que va tenir

34. BARBERA, Santiago: *Villanoveses del siglo XIX*, pp. 20-21. El fragment és llarg però creiem que il·lustratiu.

35. *La febre d'or*, volum I, pàg. 260.

36. *Id.* 269.

37. *Id.* 273.

38. VIRELLA, Albert: *Vilanova i la Geltrú*, pàg. 13.

39. *La febre d'or*, volum II, pàg. 31.

40. *Id.* 156.

la caiguda de les empreses per als seus caps i, per tant, del final de *La febre d'or*, en relació amb el Gumà de després de la caiguda del ferrocarril.

En primer lloc, voldriem parlar de les dificultats que van tenir, tant Gumà com Foix, per aconseguir la concessió de la línia.

Gumà va tenir molts problemes abans d'aconseguir el seu objectiu; va haver de lluitar amb força per tal que la línia que havia d'anar de Barcelona a Tarragona passés per Vilanova i no per Vilafranca com es pretenia:

«La companyia rival del Ferrocarril de Barcelona a Tarragona per Vilafranca fou qui més dificultats posà al projecte patrocinat per En Gumà.»⁴¹

Finalment, però Gumà va aconseguir tirar endavant el seu projecte i formà la companyia.

«La societat del *Ferrocarril de Valls a Vilanova i Barcelona* s'efectuà sobre la base de la concessió que s'atorgà a Francesc Gumà i Ferran el 12 de gener de 1877 per a construir aquesta línia sense cap mena de subvenció estatal.»⁴²

Gil Foix també aconseguí la concessió després de nombroses dificultats. A causa d'aquestes, farà gestions a Madrid i, finalment, recompensarà aquell que li ha aconseguit la línia:

«... en Caylà, el diputat que agraït dels sis mil duros que li vaig regalar quan es va obtenir la concessió...»⁴³

Un cop aconseguida la concessió, tots dos voldran obtenir, en principi, per raons diverses que no vénen al cas, els diners necessaris per a la construcció de la línia, de les seves viles nadiues (Foix a Vilaniu i Gumà a Vilanova).

«Precisa ... precisa, sobretot, interessar la comarca entera de Vilaniu: escalfar aquell país, escriure una memòria exposant *les ventatges* que el carril ha de reportar-li, fer gran propaganda, promoure una reunió magna a Vilaniu mateix, i, en un mot, fer tot l'humanament possible perquè tothom s'escuri la butxava, perquè pobres i rics, petits i grans, acudin a la subscripció, la cobreixin si pot ser.»⁴⁴

En aquest paràgraf veiem la intenció de Gil Foix de cercar els diners primer a Vilaniu. Els vilanovins, enlluernats per les possibilitats de prosperitat que els donava el projecte, també van voler ser els primers a invertir-hi, empesos, sobretot, per l'actitud de Gumà. Ho veiem en aquestes paraules pronunciades el mes d'abril de 1878:

«*Villanueva ha prohijado, y puede decirse ha hecho cuestión suya, la realización del ferrocarril. Una tercera parte del capital se ha suscrito en Vi-*

41. VIRELLA, Albert: *Vilanova i la Geltrú*, pàg. 13.

42. PASCUAL I DOMÈNECH, Pere: *La represa de les construccions ferroviàries a Catalunya*, pàg. 21.

43. *La febre d'or*, volum I, pàg. 246.

44. *Id.* 82.

llanueva...»⁴⁵

Efectivament, els vilanovins deixaren en el projecte una bona part dels seus estalvis:

«... la compañía de los ferrocarriles Directos de Madrid y Zaragoza a Barcelona, en la que los villanoveses no solo pusieron sus ilusiones sino tambien sus ahorros.»⁴⁶

Però sobretot, Gumà, el que volia, era no haver d'acudir a cercar el capital a l'estranger. Com diu Pere Pascual, un dels fonaments de la companyia era «evitar dins del possible, recórrer al capital estranger...».⁴⁷ Més endavant, però, Gumà no podrà evitar-ho.

«En cosa d'un any, va recaptar set milions i mig de pesetes (sic), però encara no s'assolien els deu milions previstos. Gumà, aleshores, tornà a Cuba i, a pesar de la crisi que travessava l'illa, reuní els cabals requerits, (...), De tornada, va passar pels Estats Units, visitant fàbriques i tallers, passà per Anglaterra i per París...»⁴⁸

Gil Foix, per la seva banda, en un moment donat, també haurà d'anar a l'estranger (concretament a París) per cercar-hi ajut material i econòmic:

«I, ja dins el cotxe, cantant les excel·lències del viatge («gràcies al qual la companyia de Vilaniu obtindria a preus molt més baixos dels pressuposats, tant el material mòbil com el fix»),...»⁴⁹

De fet, però, a *La febre d'or* es parla ben aviat de la possibilitat de recórrer a capital estranger si no n'hi ha prou amb el del país:

«Mal que no suscrivessin ni una acció als veïns de la línia, mal que no se'n col·loqués ni una a la plaça de Barcelona l'emissió restava assegurada. La Borsa de París, que no sabia on abocar tants i tants diners, allargaria bitllo-bitllo els tres primers milions de duros que se li demanaven.»⁵⁰

Pel que fa a dades econòmiques concretes, a *La febre d'or* no n'apareix cap que sigui exacta a les reals de la companyia de Gumà i Ferran. El que sí que coincideix plenament és el procés d'ascensió –enfonsament de les empreses dels nostres dos protagonistes. A més, com diu Guillem Ferré, «Si recordem la professió de procurador de N. Oller, (...) no ens ha d'estranyar que utilitzés un o més expedients de fallides dels que es produïren durant la crisi dels anys vuitanta per donar suport i dirigir la trama en forma d'onada cíclica, pujada-estimbada».⁵¹

45. Citat a PASCUAL, Pere: *La represa...*, pàg. 22.

46. VIRELLA, Albert: «Guions radiofònics», material inèdit.

47. *La represa...*, pàg. 20.

48. VIRELLA, Albert: *Vilanova i la Geltrú*, pàg. 14.

49. *La febre d'or*, volum II, pàg. 68.

50. *Id.*, volum I, pàg. 182.

51. FERRÉ, Guillem: *La febre d'or a Catalunya*, pàg. 96.

La companyia del ferrocarril de Gil Foix, després d'arribar al seu punt culminant de poder econòmic, comença a caure molt de pressa, a causa de les traïcions de què és objecte el protagonista: les accions comencen a baixar:

«...altres accionistes que, assedegats de tocar diners i de defugir compromisos ulteriors, es desferen del paper, causant una gran baixa a les vilanuis,...»⁵²

La companyia de Francesc Gumà, després de l'eufòria dels primers moments i, sobretot, dels mesos de la inauguració, també se n'aniria en orris a causa, en aquest cas, d'haver-se volgut introduir en negocis molt més ambiciosos, dintre, sempre, del món del ferrocarril. Les accions, òbviament, també patiren una caiguda espectacular:

El 1882, la cotització de les 40.000 accions lliurades als antics accionistes de la companyia desapareguda del *Ferrocarril de Valls a Vilanova i Barcelona*, que la tardor del 1881 es negociaven al 198 per 100, havia davallat fins a situar-se al 78 per 100; les 60.000 accions restants —quan havien efectuat un desemborsament del 25 per 100— s'arribaren a cotitzar només a un 2 per 100 del seu valor nominal.»⁵³

Evidentment, com en el cas de la novel·la, «la construcció de la línia de Barcelona a Valls per Vilanova fou possible, indubtablement, gràcies a la «febre d'or» del bienni 1880-1881». ⁵⁴ A *La febre d'or*, Gil Foix no aconsegueix fer arribar el ferrocarril a Vilaniu perquè la crisi li arriba abans.

Situats en aquest punt, només ens resta comentar el final de la novel·la. Gil Foix, el protagonista, pateix una alienació mental a causa de la pèrdua de la companyia del ferrocarril («Un altre cop, agafa l'Eudaldet i se l'endú al *Parque* a passejar; però, ja allí, sent xiular una locomotora, s'imagina que és la del Vilaniu, i... cap a casa, tapant-se les orelles, amb un pas que el nen no el podia seguir.»⁵⁵) i de la seva ruïna econòmica.

Gumà no acabarà pas tan malament (la seva situació no serà ruïnosa ni de bon tros) però perdrà la companyia del ferrocarril.

Hom podria preguntar-se per què Oller no va fer acabar Gil Foix com el que nosaltres considerem el seu model. La resposta és, ens sembla, ben clara: amb el final que donà a *La febre d'or*, Oller aconseguí una novel·la perfectament tancada, allò que s'anomena un cercle tancat; Gil Foix comença de fuster i, després d'uns moments de glòria (la «febre d'or»), acaba de fuster. El mateix Oller ens tanca el cercle quan, al final de la novel·la diu:

«De fuster va sortir; a fuster torna.»⁵⁶

52. *La febre d'or*, volum II, pàg. 91.

53. PASCUAL, Pere: *La represa...*, pàg. 50.

54. *Id.*

55. *La febre d'or*, volum II, pàg. 174.

56. *Id.* 183.

Hem començat aquest treball amb un fragment de les *Memòries literàries* de Narcís Oller, en el qual ens afirmava que els personatges de *La febre d'or* són totalment fruit de la seva imaginació. Després de tot el que hem vist, hom podria treure una primera conclusió: cal anar amb compte amb les afirmacions que Oller fa a les seves memòries, sobretot quan no podem contrastar-les amb altres paraules seves fetes en situacions diferents.

A causa del gran paral·lelisme que hi ha entre les vides de Gumà i Ferran i Gil Foix (un paral·lelisme que, en alguns moments resulta perfecte), sembla obvi que Oller havia de conèixer la vida i l'obra del dinàmic empresari vilanoví. No creiem que totes les similituds entre ell i el vilaniuenc puguin ser una simple casualitat.

Podem afirmar, doncs, de totes totes, que Francesc Gumà i Ferran serví de model a Narcís Oller perquè pogués crear el seu protagonista de *La febre d'or*, qüestió tants cops insinuada però mai aclarida.

Vilanova i la Geltrú, primavera de 1986

Bibliografia

- ALTADILL, Miquel: *El més gran vilanoví: Francesc Gumà i Ferran*. Programa d'actes del Centenari de l'arribada del ferrocarril, Vilanova i la Geltrú, 1981.
- : Entrevista a Isabel Gumà, «Diari de Vilanova», IVa. època, núm. 5, 12 de desembre de 1981.
- : *L'arribada del ferrocarril a Vilanova*. Programa d'actes del Centenari de l'arribada del ferrocarril, Vilanova i la Geltrú, 1981.
- ARNAU, Carme: «Pròleg» a *La febre d'or*.
- BARBERA I MORAL, Santiago: *Villanoveses del siglo XIX*, Col·lecció «Bocetos literarios», Vilanova i la Geltrú, 1953.
- COROLEU, Josep: *Historia de Villanueva y Geltrú*, Establecimiento tipográfico de José A. Milá, 1978, Vilanova i la Geltrú. L'any 1979 se'n va fer una segona edició a El Cep i la Nansa, Edicions, Vilanova i la Geltrú (les nostres citacions, però, són de la primera edició).
- Diversos autors: *Certamen literario de Villanueva y Geltrú*, Impremta del Ferrocarril - J.A. Milá, 1a. edició, 1882, Vilanova i la Geltrú.
- ESCRIBANO, Paco: *1881 - Època del ferrocarril*. Programa d'actes del Centenari de l'arribada del ferrocarril, 1981, Vilanova i la Geltrú.
- FERRÉ I ALBAREDA, Guillem: *La febre d'or a Catalunya (1881-1882)*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, desembre de 1980.
- OLIVA, Víctor: *D. Francisco Gumà y Ferran*, «Villanueva y Geltrú», núm. 181 (6è. extraordinari), 22 d'agost de 1945.
- OLLER, Narcís: *La febre d'or*, dos volums, «Les millors obres de la literatura catalana», 48-49, 1a. edició, desembre de 1980, Edicions 62, Barcelona.
- : *Memòries literàries. Història dels meus llibres*, «Biblioteca biogràfica catalana», 31, Editorial Aedos, 1962, Barcelona.

- PASCUAL I DOMÈNECH, Pere: «La represa de les construccions ferroviàries a Catalunya després de la crisi de 1866. La construcció de la línia de Barcelona a Vilanova i Valls». Dins *Tres assaigs*, Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 29 de desembre de 1981.
  - PI DE CABANYES, Oriol: «Divagacions sobre la cultura catalana a la fi del segle XIX». Dins *Tres assaigs*, Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 29 de desembre de 1981.
  - SHOEMAKER, W.h.: *Una amistad literaria: la correspondencia epistolar entre Galdós y Narciso Oller*. «BRABLB», XXX (1963-64), pp. 247-306.
  - VILA, Joan: *Compendio histórico-geográfico de Villanueva y Geltrú*, Vilanova i la Geltrú, 1948.
  - VIRELLA I BLODA, Albert: Guions radiofònics del programa *Diez minutos de historia de Villanueva*, emesos per Radio Villanueva del 4 d'abril de 1947 fins al juliol de 1949, especialment els números 37 i 75 («Un suelo realizado», «el ferrocarril» i «Una gran empresa y un mal negocio, «el ferrocarril»», material inèdit.
- : *Vilanova i la Geltrú. Imatges de la ciutat i de la comarca*, Joan Rius i Vila, Editor, 1949, Vilanova i la Geltrú.